

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATIONAL MANAGEMENT

Березівська Л. Д.,

доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент

Національної академії педагогічних наук України,

директор

Державна науково-педагогічна бібліотека України

імені В. О. Сухомлинського

м. Київ, Україна

**РЕФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
В ПЕРШЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ:
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ (1991–2002)**

Нині, в умовах реалізації ключової реформи Міністерства освіти і науки України – розбудови нової української школи, доцільним є погляд у минуле, коли з проголошенням незалежності України (1991) змінилася не лише суспільна, а й освітня парадигма, її сутнісні складники та ціннісні виміри як фундаментальні засади подальшого розвитку освіти. В умовах відродження української державності формувалася державна освітня політика, на законодавчому рівні визначалися стратегічні напрями реформи загальної середньої освіти з метою її демократизації, гуманізації, відповідності світовим стандартам.

Історіографічний пошук дає підстави стверджувати, що сучасні вчені (Л. Д. Березівська, В. Г. Кремень, Л. В. Кузнєцова, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська та ін.) в історико-педагогічному аспекті розпочали осмислення цього важливого періоду в розвитку української освіти [1; 4; 5; 6; 7]. Мета нашої статті – на основі аналізу нормативно-правових документів визначити провідні ідеї реформування загальної середньої освіти в перше десятиліття незалежної України з метою осмислення їх на сучасному етапі розбудови нової української школи.

Реформування шкільної освіти України в перше десятиліття незалежності (1991–2002) можна оцінити як перехідний і кардинальний період, своєрідний місток між радянською авторитарною парадигмою освіти, що відходила в минуле, і новою демократичною особистісно орієнтованою парадигмою, котра відкривала нові горизонти її розвитку.

Позитивною тенденцією реформування освіти цього періоду є розроблення нормативної бази галузі з урахуванням громадсько-педагогічної думки. Так, результатом саме інтенсивної праці Міністерства народної освіти

УРСР та науково-педагогічної, учительської громадськості став Закон України «Про освіту», де освіта проголошувалася пріоритетною сферою соціально-економічного розвитку суспільства на засадах гуманізму, демократії, національної самосвідомості, взаємоповаги між народами. У ньому визначено основні принципи освіти: гуманістичний, демократичний, доступність освіти та рівність умов для повної реалізації здібностей, таланту, всебічного розвитку; пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей над політичними й класовими інтересами; органічний зв'язок із національною історією, культурою; незалежність системи освіти від політичних, громадських і релігійних організацій; світський і науковий характер освіти; інтеграція з наукою, виробництвом і міжнародною освітою; гнучкість і практичність освіти; еквівалентність державного управління й громадського самоврядування освіти; безперервність освіти [3, с. 3-27]. Цей документ як конгломерат творчості українських освітян та учених став першим національним у нашій незалежній державі. Протягом 1993–2003 рр. він зазнавав змін і доповнень.

Після прийняття Закону України «Про освіту» І з'їзд педагогічних працівників України (1992) для його реалізації схвалив Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»), яку було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. У програмі визначено мету її створення – забезпечення розвитку освіти як пріоритетного засобу розбудови української держави, стратегічні завдання реформування освіти: відродження й розбудова національної системи освіти; виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу; подолання монопольного становища держави в освітній сфері; формування багатоваріантної інвестиційної політики в галузі освіти.

У руслі розглядуваної проблеми варто зацентувати увагу на підрозділі «Загальна середня освіта», у якому конкретизовано загальні завдання, напрями, шляхи та принципи реформування. Документ кардинально змінював структуру шкільної освіти від однотипної до різнотипної. Відкривалася можливість здобувати загальну середню освіту в триступеневій системі загальноосвітніх навчально-виховних закладів: початковій школі (І ступінь), основній школі (ІІ ступінь), старшій школі (ІІІ ступінь). Узаконювалися різні типи загальноосвітніх навчально-виховних закладів: школи нового типу (гімназії, ліцеї, спеціальні заклади для обдарованих дітей, школи (класи) із поглибленим вивченням окремих предметів, навчально-виховний комплекс, недільні, приватні школи тощо), загальноосвітні школи-інтернати, зорієнтовані на спеціалізовану поглиблену підготовку з технічного, гуманітарного, спортивного, художньо-естетичного та інших напрямів, а також відкриття при цих школах окремих класів для обдарованих дітей.

Створення й оприлюднення Програми було очікуваним, адже в ній визначалася стратегія розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу ХХІ століття, а саме: створення життєздатної системи безперервного навчання й виховання з метою досягнення високих освітніх

рівнів, забезпечення можливості постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації [2].

Безперечно, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») визначила пріоритети розвитку шкільної освіти, педагогічні засади реформування галузі, які й реалізовувалися на практиці. Проте, як зазначається в Національній доктрині розвитку освіти (2002, схвалено II Всеукраїнським з'їздом працівників освіти, затверджено Президентом України), через невідповідність темпів і глибини перетворень вимогам особистості, суспільства та держави виникла потреба «в радикальній модернізації галузі» [4, с. 178]. Розпочався новий період реформування загальної середньої освіти, який потребує об'єктивної й неупередженої оцінки.

На завершення наведемо міркування академіка В. Г. Кременя (міністр освіти і науки України в 2000–2005 рр.) про одинадцятилітній розвиток системи освіти в незалежній Україні, який, на його думку, «не позбавлений суперечностей і труднощів, але головною при цьому є тенденція до динамізму й осучаснення». Учений визначив основні здобутки розбудови національної системи освіти та демократизації освітянської галузі, а саме: розробка нової законодавчої бази галузі, створення вітчизняних підручників і педагогічної преси, оновлення змісту освіти, варіативність мережі навчальних закладів та освітньо-професійних програм тощо [4, с. 86].

Таким чином, аналіз перших основоположних національних нормативно-правових документів (Закон України «Про освіту», 1992; Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), 1993) незалежної України свідчить про те, що державна освітня політика цього періоду спрямовувалася на створення української системи загальної середньої освіти. Її провідними принципами стали такі: пріоритетності, демократизації, гуманізації, гуманітаризації, національної спрямованості освіти, безперервності, варіативності, еквівалентності державного управління й громадського самоврядування освіти тощо. Перше десятиліття незалежної України – це перший досвід не лише національного законотворення, а й реалізації основних законодавчих документів у шкільній практиці, що надалі може стати предметом окремого наукового дослідження.

Література:

1. Березівська Л. Д. Шкільна реформа в Україні початку 90-х років XX століття як перехідний період до особистісно орієнтованої парадигми освіти / Лариса Березівська // Педагогічна і психологічна науки України: зб. наук. праць: в 5 т. – Київ: Пед. думка, 2012. – Т. 1: Загальна педагогіка та філософія освіти. – С. 180-190.
2. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=3&nreg=896-93-%EF>. – Назва з екрана.

3. Закон України «Про освіту» // Законодавство України про освіту: зб. коментарів. – Київ: Парламентське вид-во, 2002. – 159 с.
4. Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, проблеми, перспективи). – Київ: Грамота, 2003. – 2016 с.
5. Кузнєцова Л. В. Загальноосвітня школа України. Кінець 80-х – початок 90-х років (історико-політичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата іст. наук: спец 07.00.01 «Історія України» / Л. В. Кузнєцова. – Київ, 1993. – 25 с.
6. Савченко О. Я. Зміст шкільної освіти на рубежі століть / Савченко О. Я. // Освіта України. – 2000. – 12 квітня (№ 15). – С. 4.
7. Сухомлинська О. В. Програми національного виховання в умовах освітніх цивілізаційних змін / Ольга Сухомлинська // Шлях освіти. – 2010. – № 4. – С. 4-8.